

Lektioita

Riina-Mari Lundman^a

Vallattomuutta ja vastuuta kaupungissa

– Kaupunkitaide ja julkisen tilan kulttuurikäytöt

Väitöstilaisuuden lectio praecursoria

Turun yliopisto 3.4.2018

Viime joulukuun kuudes päivä Suomi täytti 100 vuotta, mitä juhlittiin erilaisin näyttävin menoin ja tapahtumin. Mutta noin viikko ennen juhlapäivää sosiaalisessa mediassa alkoi kuulua kummia, ja 29. marraskuuta myös Helsingin Sanomat otsikoi seuraavasti: ”Äärioikeistolaiset, lapset ja alpakat sulloutumassa itsenäisyyspäivänä samalle torille Töölöön.”

Tästä alkoi niin sanottu alpakkakohu. Kyse oli siitä, että Helsingissä Töölöntorilla oli tarkoitus samanaikaisesti järjestää *sekä* lapsille suunnattu yleisötilaisuus, jonka ohjelmanumeroon sisältyi esimerkiksi alpakoiden ja pupujen rapsuttelua, *että* kansallismielisen 612-soihtukulkueen kokoontuminen, jossa taas oli kyse mielenosoituksesta.

612-soihtukulkue oli tehnyt kokoontumislain mukaisen ilmoituksen kokouksestaan poliisille ensin, eikä lain mukaan mielenosoitukseen vaadita lupaa maanomistajalta eli kaupungilta. Lasten itsenäisyystapahtumalla taas oli yleisötilaisuuden vaatima kaupungin lupa torin käyttöön, mutta poliisi koki, että tapahtuman turvallisuutta ei pystytä takaamaan, joten se pyysi ilmoituksensa myöhemmin tehnyttä lastentapahtumaa siirtymään muualle.

Näin ollen itsenäisyyspäivän aattona Helsingin Sanomat uutisoi seuraavasti: ”Lapset ja alpakat joutuvat väistymään äärioikeistolaisen 612-kulkueen tieltä”. Lopulta, kuudes joulukuuta, itsenäisyyspäivänä, lastentapahtuma nimeltään ”Suomen 100-vee synttärät” järjestettiin erikseen Töölön jalkapallostadionilla. Tapahtuma sujui kuulemma ihan mukavasti ja alpakatkin ”ottivat tilanteen coolisti” [YLE 6.12.2017].

Mutta kohu ei loppunut tähän. Sosiaalisessa mediassa alpaka nousi hetkelliseksi antifasismin symboliksi esimerkiksi erilaisten alpakkameemien ja Facebookin alpaka-support-kehysten muodossa. Toisaalla Poliisihallitus aloitti oman selvityksensä koskien poliisin toimintaa ja päätöstä lastentapahtuman siirtämisestä muualle. Samoihin aikoihin paljastui lastentapahtuman järjestäjän suljetussa Facebook-ryhmässä julkaisema kirjoitus, josta kävi ilmi, että järjestäjä oli tiennyt 612-soihtukulkueesta etukäteen. Tästä seurasi spekulointia siitä, oliko tapahtuman alkuperäinen tarkoitus kenties ollutkin haitata äärikansallismielisen mutta sinänsä laillisen kulkueen kokoontumista. Keskustelu kävi kiivaana, ja pelkästään Twitteristä löytyy hashtagilla *#alpakkagate* yli 600 twiittiä.

Tämä esimerkki on osoitus siitä, että julkinen kaupunkitila ja sen erilaiset käytöt herättävät ihmisissä yhä tunteita ja mielipiteitä ja voivat johtaa monenlaisiin kaupunkitilallisiin kiistoihin ja erimielisyyksiin.

a. Turun yliopisto, riina.lundman@utu.fi

Julkista tilaa ja kulttuuria koskevat säännöt, lait, ja moraaliset kysymykset eivät nekään aina ole selviä tai yksilöllisiä. Näihin tuloksiin olen tullut myös väitöskirjassani, jossa olen tutkinut erilaisia julkisen kaupunkitilan luovia, taiteellisia ja kulttuurisia käyttöjä. Olen tarkastellut, miten julkinen tila tarjoaa mahdollisuuksia taide- ja kulttuuritapahtumien toteuttamista varten, ja miten kaupunkilaiset, taiteilijat, ja muut toimijat voivat osallistua kaupunkiympäristön luomiseen ja kehittämiseen. Lisäksi olen tutkinut myös sitä, miten julkisen tilan kulttuurikäyttöä pyritään hallinnoimaan ja kontrolloimaan erilaisten sääntöjen kautta, ja miten luovat käytännöt voivat myös itsessään sisältää normeja ja kieltoja. Väitänkin, että monet luovat ilmiöt kaupungeissa saattavat ilmetä eräänlaisina virallisen ja epävirallisen toiminnan välimuotoina, jotka asettuvat jonnekin lain ja moraalien väliselle harmaalle alueelle.

Tutkimukseni tarjoaa monipuolisen ja monitahoisen näkemyksen julkisesta kaupunkitilasta, jossa korostuvat kysymykset julkisen tilan avoimuudesta ja poliittisuudesta. Samalla kuitenkin huomioidaan ja sallitaan myös julkisen tilan ristiriitainen luonne. Julkisen kaupunkitilan kulttuurikäyttöihin liittyvät haasteet ja ristiriitaisuudet ovat nimittäin osaltaan osoitus siitä, että julkinen tila on yhä keskeinen paikka erilaisille tilallisille neuvotteluille ja monimuotoisuudelle.

Väitöskirjani koostuu neljästä tapaustutkimuksesta, jotka edustavat julkisen kaupunkitilan erilaisia kulttuurikäyttöjä kuten kaupunkileikkiä, väliaikaisia taideinterventioita, alakulttuuritoimintaa, tee-se-itse-kaupunkilaisuutta, vakiintuneempia uuden julkisen taiteen muotoja ja taidelähtöisiä kaupunkisuunnittelumenetelmiä. Kaikki tutkimani tapaustutkimukset ja esimerkit ovat Turusta eli täältä ”taiteen, historian ja kulttuurin kaupungista” kuten Turku itseään mainostaa.

Ensimmäinen tapaustutkimukseni koskee Turun kulttuuripääkaupunkivuoden ohjelmaan kuulunutta Turku365-kaupunkitaidehanketta, jossa toteutettiin erilaisia julkisia kaupunkitaideteoksia eri puolilla Turkuu vuoden 2011 aikana. Tarkastelen hankkeessa ja siinä julkaistussa kirjassa esiintynyttä leikkiä ja leikkisyyttä kaupunkitilan käyttöjen kannalta. Osittain provokatiivisestikin toteen, että kaupunkia ei tarvitse aina ottaa niin vakavasti, vaan sillä voi myös leikkiä. Toivoisinkin tietynlaista rentoutta ja leikkisyyttä kaupunkitilan käyttöön ja tuottamiseen. Leikkihän ei itsessään sulje ulos muita tärkeitä asioita, vaan päinvastoin, kuten kaupunkitaideteossa laajemminkin, kriittisen leikin avulla voidaan tuottaa uudenlaisia kaupunkikokemuksia, ottaa kaupunkitilaa väliaikaisesti haltuun, tuoda esille tilaan liittyviä epäkohtia tai etsiä luovia ratkaisuja erilaisiin ongelmiin. Muistuttaisin kuitenkin myös, että niin leikki, taide kuin kulttuuritapahtumatkin voivat olla ulosluovuttavia ja elitistisiä tai mitäänsanomattomia ja epäkiinnostavia, joten erilaisiin kaupunkitapahtumiin on syytä osata suhtautua myös kriittisesti.

Toisessa tapaustutkimuksessani olen tutkinut anarkistista Taideslummi-tapahtumaa, joka järjestettiin Turun julkisissa puistoissa vuosina 2007–2013. Erikoista Taideslummissa oli, että se oli samanaikaisesti sekä mielenosoitus että kulttuuritapahtuma, joten siihen pätevät kokoontumislain eri pykälät. Taideslummissa minua kiinnosti, miten tilallisen vastuun eri muodot ilmenivät tapahtuman aikana. Määrittelen tilallisen vastuun ”nuiksi velvollisuuksiksi ja hoivan ja välittämisen teoiksi, jotka kohdistuvat yhteisiin ja jaettuihin tiloihin sekä kanssaihmiisiin näissä tiloissa”. Tätä määritelmään voi tietysti jatkaa koskemaan myös ei-ihmisiä, tai ihmisiä ja asioita, jotka sijaitsevat jossain muualla tai etäällä, mutta oma painotukseni tässä on kaupungissa ja sen julkisessa tilassa. Olen tehnyt jaon rajoittavan, rakentavan ja radikaalin eli subversivisen vastuun välillä. Tämä jaon idea lyhykäisyydessään on se, että tilallista vastuuta ei pidä ymmärtää ainoastaan velvollisuuksien kautta, vaan se sisältää ajatuksen myös kaupungista välittämisestä ja mahdollisesta tilan ja järjestyksen haastamisesta. Tämä Taideslummi-tutkimuksesta noussut ajatus on omasta mielestäni samalla yksi väitöskirjani keskeisimmistä tuloksista, joten palaamme aiheeseen varmaankin itse väitöksessä.

Kolmas tapaustutkimukseni käsittelee Turussa vuoden 2015 lopulla avattua PAPU-patsasleikkipuistoa ja sen suunnitteluprosessia. Puiston suunnittelusta vastasi ryhmä turkulaisia taiteilijoita ja suunnitteluun osallistettiin myös paikallisia lapsia. Omaperäisestä ulkonäöstään huolimatta PAPU-puisto rakennettiin kokonaan millimetrin tarkkojen EU-turvallisuusstandardien mukaisesti. Mielenkiintoista hankkeessa oli, miten siinä tuotiin yhteen niin erilaiset asiat kuin leikki, taide ja standardit. Samalla olen kuitenkin kriittinen liialliseen turvallisuusajatteluun ja lasten leikkiympäristöjen standardisoimista kohtaan. Lakihan ei suoraan vaadi standardien käyttöä, vaan kuten tutkimuksessani osoitan, ne ovat ”vapaaehtoinen pakko”. EU-turvallisuusstandardit ovat kylläkin hyvä suunnittelutyökalu, kuten itsekin työssäni mainitsen, eivätkä standardit itsessään estä luovaa suunnittelua, mistä PAPU-patsaspuisto on hyvä esimerkki. Mutta toisaalta: missä menevät standardisoimisen rajat? Jätän tämän kysymyksen auki.

Neljännessä tapaustutkimuksessa olen tarkastellut taiteen ja mobiiliteknologian käyttöä osallistavan kaupunkisuunnittelun välineenä. Tuotimme tutkimusryhmämme ja ammattitaiteilijoiden kanssa lyhyitä videoita esittämään julkisten tilojen mahdollisia tulevaisuuden käyttöjä turkulaisissa Pansion ja Pernon lähiöissä, joissa asukkaat saivat äänestää mieleisimpiään kehitysvaihtoehtoja älypuhelimella. Hyödynsimme paikkasidonnaisia osallistamismenetelmiä, eli käytimme QR-koodi-infokylttejä äänestämistä ja videoiden katselemista varten. Näin pystyimme tuomaan kaupunkisuunnittelun konkreettisesti kaduille asukkaiden keskuuteen. Hankkeen ja tutkimuksen idea olikin juuri tarkastella, miten osallistumisen kynnystä ja saavutettavuutta voitaisiin madaltaa luovan visualisoinnin ja teknologian keinoin, ja tässä onnistuimmekin, vaikkakin osallistujamäärä ei ollut kovinkaan korkea. Tärkeää onkin tarjota erilaisia keinoja osallistua kaupunkisuunnitteluun myös niille, joita perinteiset menetelmät eivät tavoita tai kiinnosta.

Yhteenvetona tapaustutkimusteni sekä olemassa olevan kirjallisuuden pohjalta voin siis väittää, että julkisen tilan erilaiset fyysiset, sosiaaliset ja merkityksiin liittyvät elementit tarjoavat hyvän areenan kaupunkitaiteelle ja kulttuurille; ja toisinpäin, kaupunkitaidetta ja kulttuuria voidaan hyödyntää edistämään kaupunkitilan julkisuutta eli avoimuutta ja poliittisuutta. Tilaa ja taidetta ei tässä yhteydessä pidä nähdä toisistaan erillisinä ilmiöinä, vaan ne täydentävät ja vaikuttavat toisiinsa. Tila [kuten taidekin] siis syntyy suhteissa ja on alati muuttuvassa tilassa. Tätä sanotaan relationaaliseksi tilakäsitykseksi. Tosin kuten on tullut jo ilmi, kaupunkitilaan, kulttuuriin sekä julkisen tilan käyttöihin liittyy monia lakiin, moraaliiin tai ihan arjen käytäntöihin liittyviä rajoituksia, eli sekä tila että taide eivät siinä mielessä ole täysin ”vapaita”, eikä niiden tarvitsekaan olla.

Senkin jo mainitsin, että juuri tällaiset julkiseen tilaan ja sen käyttöihin liittyvät monitulkintaisuudet ja epäselvyydet sekä erilaiset mielipiteet ja jopa konfliktit osoittavat julkisen tilan merkityksen yhä nykyäänkin. Kysymykset kaupunkitaiteesta ja kulttuurista, leikistä ja laeista, anarkisteista ja vastuusta, alpakoista ja äärioikeistosta tai suunnittelusta ja standardeista ovat kaikki tärkeitä, koska ne johdattelevat laajempiin teemoihin koskien vaikkapa kaupunkitilan oikeudenmukaisuutta, osallistumista ja vallankäyttöä. Kaupunkitilaan liittyy monia ongelmia, jotka liittyvät esimerkiksi yhteiskunnan eriarvoistumiseen, julkisen tilan yksityistymiseen, pelkoon ja kontrolliin tai eri ihmisryhmien ulossulkemiseen kaupunkitilasta. Taiteella ja kulttuurilla voidaan ottaa kantaa moniin näihin ongelmiin, ja joskus ne voivat jopa toimia julkisen tilan lääkkeinä. Vaikka julkinen tila ehkä siis on monella tapaa sairas, uskallan sanoa, että se ei kuitenkaan ole kuollut. Juuri erilaiset pienet niin sanotun ”toivon politiikan” pilkahdukset, joihin liitän myös kaupunkitaiteen ja -kulttuurin, osoittavat että julkinen tila on yhä elossa. Kauan eläköön julkinen tila!

Väitöskirjan julkaisutiedot

Lundman, R.-M. (2018). *Exploring creative geographies: urban art and the cultural uses of public spaces*. Turun yliopiston julkaisuja AII: 340, Biologica – Geographica – Geologica. Turun yliopisto, Turku. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7162-6>.

Lähteet

YLE (6.12.2017). Alpakat jolkottelivat Töölössä Suomi 100 -hengessä – “Alpakat ottivat tilanteen coolisti”. Yle uutiset 6.12.2017, Emma Grün. Luettu 2.4.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-9965374>